

COLLOQUIA NORWIDIANA XIV. ITALIAM, ITALIAM...

SANSEPOLCRO 16-24 WRZEŚNIA 2015.

SPRAWOZDANIE Z KONFERENCJI

XIV Colloquia Norwidiana organizowane przez Ośrodek Badań nad Twórczością Cypriana Norwida KUL, przy wsparciu Fundacji Norwidowskiej i Fundacji Museion Norwid odbyły się w dniach 16-24 września 2015 roku w Toskanii, we Włoszech. Wpisują się więc one w zamysł konferencji organizowanych poza granicami Polski, w miejscach szczególnie ważnych dla Norwida. Przypomnijmy, że w roku 2007 *Colloquia* odbywały się w Rzymie. XIV Konferencja z tego cyklu została poświęcona motywom i tematom włoskim w twórczości autora *Quidama*. Objęła swym szerokim przewodnim zagadnieniem zainteresowania Norwida Italią, zatem kulturą i sztuką włoską, obyczajowością, językiem, pejzażem a także kwestią papieską, Rzymem, Cesarstwem. Wystąpienia referentów uwzględniały również Norwidowskie zainteresowania włoską sceną polityczną, kwestią zjednoczeniową i na tym tle sprawą polską.

XIV Colloquia Norwidiana zgromadziły badaczy twórczości Norwida z wielu ośrodków naukowych w Polsce (Lublin, Toruń, Warszawa, Kraków, Poznań, Białystok, Łódź, Rzeszów, Sanok) i zagranicą (Paryż, Amsterdam). Debatom sprzyjał włoski klimat oraz podziwiany każdego dnia przez uczestników konferencji tokański pejzaż. Panorama miasteczka Sansepolcro, rozciągająca się malowniczo u stóp góry i gospodarstwa La Conca – bazy głównej konferencji – wzmagała pozytywny wymiar Norwidowskiego spotkania. Szczególny charakter rozmów poświęconych Norwidowi uzupełniały liczne wycieczki śladami poety. Warto wymienić tu wyjazdy do Florencji (wraz z wizytą w Galerii Uffizi), Cortony, Lukki, Bargi, San Gimignano, Monterchi, Arezzo, Sieny, San Galgano i Asyżu. Italia szlakiem Norwida objawiła się uczestnikom konferencji w nowym, ciekawym i chyba bliskim wyobrażeniom poety świetle.

16 września Piotr Chlebowski, w imieniu swoim, Edyty Chlebowskiej, Łukasza Niewczas a oraz Norwidowskich Fundacji, witając wszystkich uczestników i referentów, oficjalnie zainaugurował obrady konferencyjne. Szczupłe ramy sprawozdania nie pozwalają na rozległą prezentację problematyki wszystkich

odczytów, zapowiedzianych przez Dyrektora Ośrodka Badań nad Twórczością C. Norwida (były to bowiem 32 wystąpienia), niemniej wydaje się konieczne, aby przybliżyć przestrzeń problemową sympozjum, odzwierciedlającą zakres zainteresowań dziełem autora *Quidama*. Wywołało ono zresztą inspirujące dyskusje i przywołało „ducha sporów” o Norwida zgodnie z tradycją poświęconych mu konferencji. Bogaty program włoskich *Colloquiów* rozpoczęło wystąpienie Sławomira Sojaka, zatytułowane *Luca Pacioli z Sansepolcro*. Stało się ono swoistym wprowadzeniem w klimat włoskich *Colloquiów*. Sławomir Sojak przedstawił bowiem słuchaczom postać Luki Pacioli, franciszkanina, matematyka, ojca rachunkowości związanego z Sansepolcro, autora kluczowych w dziedzinie rachunkowości prac – zwłaszcza wydane go drukiem w 1494 roku *Traktatu o księgowości podwójnej*. Jak przekonywał badacz, dzieło to stało się kompendium wiedzy kupieckiej a zasady renesansowego uczonego w nim zaproponowane do dziś znajdują swoje zastosowanie. Pamięć o ich pomysłodawcy, którego pomnik znajduje się właśnie w miasteczku Sansepolcro, słusznie uznano więc za konieczną. Referat Sławomira Sojaka, profesora ekonomii, nadał konferencji wymiar interdyscyplinarny.

Wystąpienie Magdaleny Karamuckiej *Wymiary Norwidowego zakorzenienia w Italii*, rozpoczęło cykl referatów sesji przedpołudniowej, poświęconej szerokim ujęciom Włoch w myśli Cypriana Norwida. Badaczka zwracała uwagę na związki poety z Italią jako drugą ojczyznę. Podkreślała Norwidowe rzymskie obywatelstwo, wskazywała także na swoistą opozycję *Roma pagana – Roma christiana*, uwydatniając Norwidowskie myślenie o Italii jako całości. W referacie postawiono tezę, iż poeta stworzył w swej twórczości mit Italii, który powracał w jego pismach nieustannie. Świadczy o tym także fakt, iż włoski nowelowy tryptyk powstał w ostatnich latach życia poety a po wielu latach rozłąki z Italią.

Marek Stanisław wygłosił odczyt zatytułowany *Czy Włochy Norwida są krainą Południa?* Badacz zastanawiał się nad opozycją człowiek Północy – człowiek Południa. Poszukiwał również odpowiedzi na pytania, w jaki sposób idylliczny, wysublimowany pejzaż włoski funkcjonuje w twórczości Norwida. W tę refleksję autor wystąpienia wpisał namysł nad geopoetyką autora *Assunty*, uwzględniając również oś wschód – zachód i w ten sposób rekonstruując Norwidowską mapę wyobrażoną.

W kolejnym wystąpieniu podjęto namysł nad *Italią Norwida jako całością*. Autorka referatu Bernadetta Kuczera-Chachulska, wskazując konkretne teksty Norwida (na przykład *Czarne kwiaty*, *Ostatni despotyzm*), poszukiwała wyznaczników spójności i jedności świata poety. Podkreślała zasadność użycia pojęcia estetyka teologiczna w dociekaniach na temat Norwidowskiego duchowego do-

świadczenia czasu i miejsca – życia człowieka. Wskazywała inspirującą wartość refleksji Urs von Balthasara.

Michał Masłowski referatem *Interakcyjna filozofia kultury w nowelach włoskich Norwida* rozpoczął sesję popołudniową pierwszego dnia obrad. Badacz, przypominając fundamentalne prace Ireny Sławińskiej, poszukiwał klucza interpretacyjnego do nowel włoskich w pojęciach teatralności i kultury salonu. Jednocześnie wskazywał na Norwidowskie pragnienie ideału komunii międzyludzkiej, który możliwy jest w autentycznym spotkaniu z drugim człowiekiem. Wątek ten wybrzmiewa – według badacza – w *Stygmacie*. Ideał kapłaństwa międzyludzkiego, ale i kapłaństwa sztuki podkreśla *Ad leones!*; w *Tajemnicy lorda Singelworth* Norwid kładzie zaś nacisk na etyczny uniwersalizm.

Elżbieta Dąbrowicz zatytułowała swe wystąpienie *Lud – tłum – publiczność we włoskim doświadczeniu Norwida*. Badaczka postawiła pytania o to, jak pobyty Norwida we Włoszech wpłynęły na jego twórczość, jak formowały go jako człowieka? Wskazywała na rangę wydarzeń z roku 1848, które zmusiły Norwida do opuszczenia Włoch na zawsze. Analizując *Zarysy z Rzymu*, wskazywała na Norwidowską refleksję o narodowości, która w twórczości Norwida kształtowała się przede wszystkim w odniesieniu do Wiecznego Miasta. Różne motywy skłoniły również badaczkę do porównań z Mickiewiczowską topiką. Szczególnemu oglądowi poddany został motyw liści.

Dominika Wojtasińska, wygłaszając referat *Włosi w pismach Norwida*, zdecydowała się na ujęcie tematu poprzez wskazanie na trzy aspekty problemu: religijny, historiozoficzny, estetyczny. Autorka referatu akcentowała oceny Norwida gloryfikujące Italię i nawoływanie poety o powrót do źródeł, widzianych właśnie w krainie Południa.

Anna Kozłowska poświęciła swe wystąpienie postawie *Norwida wobec języka włoskiego*. Badaczka wskazywała na wypowiedzi Norwida na temat języka włoskiego, znajomością którego – jak dowodziła – się chlubił. Prawdopodobnie bowiem władał nim płynnie, tak jak francuskim. Trudno stwierdzić, kiedy nauczył się włoskiego – być może jeszcze w latach warszawskich – wiadomo jednak, że odbierał włoską korespondencję oraz tłumaczył z języka włoskiego dzieła literackie (Dante, Tasso). Anna Kozłowska wykazała, że w języku Norwida odnaleźć można leksykę pochodzącą z języka włoskiego, a także wiele cytatów z dzieł włoskich mistrzów i sentencji. Wszystkie podlegają szczególnej Norwidowej „obróbce” i spełniają rozmaite funkcje, na przykład służą lubianym przez poetę grom słownym (np. *Menego*).

Z innej perspektywy badała twórczość Norwida Anna Skubaczewska-Pniewska, autorka wystąpienia zatytułowanego „*To arcydzieło jest władza*”. *Hamletyzm i hamletyzowanie u Norwida (z Italią w tle)*. Prelegentka przekonywała, że,

mimo iż figura Hamleta stała się emblematem polskiego romantyzmu, rzadko wspomina się o hamletyzmie w kontekście Norwida. Tymczasem autor *Promethidiona* wielokrotnie nawiązywał do dramatów Szekspira. Hamlet patronuje Norwidowskim rozważaniom nad artyzmem, rolą sztuki, istotą teatru – dowodziła badaczka. W wystąpieniu autorka podjęła analizę utworów związanych z włoskimi podróżami Norwida. Poza *Moją piosnką I*, napisaną we Florencji w 1844 roku, omówiła *Noc tysięczną drugą* oraz *Aktora*, eksponując motywy pozwalające dostrzec dojrzałe i głębsze ujęcie problemów sygnalizowanych przez zdarzenia w oberży w Castel-Fermo pod Weroną.

Po dniu wędrowek śladami Norwida 18 września wznowiono obrady. Sesję przedpołudniową otworzyło wystąpienie Barbary Stelmaszczyk, *Myśli podróżne Norwida-wędrowca. O lirykach włoskich*. Badaczka podjęła temat autorefleksji poety we wczesnych wierszach włoskich. Wskazywała na różne sposoby oglądu rzeczywistości przez podmiot Norwidowskiej poezji, akcentując jego uwikłanie we wspólnotę z jednej strony, zaś poczucie wyalienowania i samotności w spełnianiu poetyckiej misji z drugiej. Badaczka podkreślała również Norwidowskie rozpoznania jakości „rzeczy ludzkiej” – zniszczenie i ocalenie, znikomość i arcydzielność, uznając w nich stałe wyznaczniki egzystencji człowieka.

Grażyna Halkiewicz-Sojak zatytułowała swe wystąpienie *Włoskie „miejsca pamięci” w liryce Norwida*. W centrum swych rozważań postawiła pytania o wymiary Norwidowego zakorzenienia. Zwróciła uwagę na dwa skrajnie różne sposoby ujmowania miejsc pamięci: akcentowanie radykalnej odmienności pomiędzy miejscami literackiego i pozaliterackiego istnienia miejsc pamięci oraz przekonanie o ich bezpośredniej zbieżności i tożsamości. Uczona zwracała uwagę na możliwość spoglądania na miejsca pamięci z różnych perspektyw, np. antropologicznej lub performatywnej. W wystąpieniu autorka referatu analizowała Norwidowskie miejsca pamięci na przykładzie wiersza *W Weronie* i *Ruiny*.

18 września w sesji przedpołudniowej głos zabrał Tomasz Chachulski, który wygłosił referat zatytułowany *Grób z marmuru. Wokół dwóch wierszy do Stanisławy Hornowskiej*. Badacz, wnikliwie dokumentując związki Norwida z Hornowskimi, zrekonstruował biografię Stanisławy Hornowskiej. Wskazał na kierunki teologicznego myślenia poety obecne w dedykowanym jej wierszu oraz na te elementy dzieła, które można odczytać jako przyczynek do portretu adresatki. Ponadto autor wystąpienia przybliżył słuchaczom postać św. Stanisława Kostki, bohatera drugiego z omawianych wierszy, a całość udokumentował szczegółową analizą zbieżności i rozbieżności opisu i prezentacji miejsc związanych z postaciami i ich poetycką egzemplifikacją Norwida.

Agata Brajerska-Mazur wygłosiła referat poświęcony przekładowi. W wystąpieniu zatytułowanym *„Italiam! Italiam!” Język – interpretacja – przekład przed-*

stawiła efekty badań nad przekładem tekstu wiersza na język angielski metodą kateny. Autorka podkreśliła, że wykorzystywana przez nią metoda, polegająca na zestawieniu komentarzy i interpretacji narosłych wokół tekstu wyjściowego, służy przede wszystkim uchwyceniu najważniejszych cech strukturalnych wiersza i jego sensu. Badaczka analizowała angielską wersję wiersza *Italiam! Italiam!*, wskazując na trudności związane ze sztuką translacji.

Arcydzieło liryki Norwidowskiej było również przedmiotem badań Łukasza Niewczasa. Badacz wygłosił referat zatytułowany *Pokusa i epifania. Italiam! Italiam! Siemieńskiego i Norwida*. Podjął tu próbę zestawienia tekstów i zbadania ich ewentualnych zależności. Zauważył narzucające się głównie różnice, ale i zaznaczył pokrewieństwo aluzji i motywów, które wiersze w pewnym sensie do siebie zbliżają. Prelegent uznał, że wiersz Siemieńskiego mógł stać się dla Norwida inspiracją do realizacji tematu włoskiego. Ponadto w szczegółowej analizie i interpretacji utworu poszukiwał tytułowych egzemplifikacji pokusy i epifanii oraz wskazywał na kwestionowane ze względów artystycznych fragmenty utworu.

Tego dnia obrady wznowiono po południu referatem Zdzisława Łapińskiego, *Włoskie źródła wyobraźni rzeźbiarskiej Norwida*. Wystąpienie twórcy monografii *Norwid* otworzyło cykl wypowiedzi poświęconych zagadnieniom sztuki w twórczości Norwida i jej włoskiemu zakorzenieniu. Miały one swą kontynuację w kolejnym dniu obrad, 21 września. Zdzisław Łapiński wskazywał na wszechobecność śladów wyobraźni rzeźbiarskiej w twórczości autora *Vade-mecum*. Dowodził, jak od wczesnych wierszy, takich jak *Adam Krafft*, rzeźba przenikała Norwidowski sposób opisu rzeczywistości, generując także pytania o jej misję wyrażania przeżyć religijnych.

Bartłomiej Łuczak wygłosił referat *Motywy muzyczne w dyptyku dramatycznym „Tyrtej-Za kulisami”*. Mając na uwadze badania Ireny Sławińskiej i Tadeusza Makowieckiego autor wystąpienia mierzył się z problematyką paralelnie układających się motywów muzycznych w obu dziełach, w tym odsłaniał głębię wypowiedzi chóru, które zestawiał z Norwidowską filozofią ciągłości, ponadto wskazywał role wykorzystanych przez Norwida instrumentów muzycznych, objaśniał znaczenia „taktu”, „prawdy”, „rytmu”. W finale wystąpienia poszukiwał analogii współczesnych, zestawiając dramat Norwida z *Pieśnią o bębnie* Zbigniewa Herberta.

Marek Buś poświęcił swe wystąpienie trudnościom edytorskim, związanym z pracą nad krytycznym wydaniem kolejnego tomu *Dzieł wszystkich* Norwida w edycji lubelskiej. Przedmiotem zainteresowania badacza stał się tekst *O rzeźbiarzach florenckich*. Popołudniowe obrady tego dnia zakończyło wystąpienie Adama Cedry, zatytułowane *Fasces. Norwida intuicje czytania symbolu*. Wystąpieniu towarzyszyła prezentacja medialna rozmaitych ujęć atrybutu liktorów

w sztuce architektonicznej, plastycznej, graficznej. Autor wnikliwie, poczynając od etymologicznych objaśnień pojęcia *fascēs*, wskazywał na Norwidowskie sposoby ujęcia motywu w poemacie *Quidam*.

21 września obrady inaugurował wykład Olgi Płaszczewskiej, *Norwid wobec sztuki włoskiej*. Badaczka rekonstruowała Norwidowską recepcję sztuki włoskiej. Wskazywała na szeroko omówione w literaturze przedmiotu komentarze pozytywne, uwznioślające jej charakter i siłę oddziaływania. Jednocześnie dowodziła, że w pismach Norwida istnieją ślady krytyki sztuki włoskiej i bezrefleksyjnego przyjmowania sądów o niej. Poeta bywał zdystansowany, z daleko posuniętą ostrożnością odnosił się do tego, co nazywał italianizmem czy italianitami. Krytycyzm wobec „italomanii” odnajdujemy np. w *Nocy tysięcznej drugiej*, ale jest on obecny również – według spostrzeżeń Olgi Płaszczewskiej – w korespondencji poety, a najpełniej może objawia się w obrazkach komediowych, takich jak *Z marmuru nagrobek dla kochanej żony*. Wątek sztuki włoskiej w twórczości Norwida wybrzmiał również w wystąpieniu Dariusza Pniewskiego. Odczyt zatytułowany *Sztuka włoska oczami Norwida. Próba syntezy* objął rekonstrukcję biografii włoskiej poety, zatem jego związki z artystami z Italii, jego podróże, wyrażające chęć doskonalenia umiejętności artystycznych, a także domniemane fascynacje czy też inspiracje konkretnymi dziełami włoskich mistrzów. Dariusz Pniewski poszukiwał zbieżności pomiędzy malarstwem Giuseppe Bezzuolego a pracami plastycznymi Norwida. Kluczowym pytaniem badacza było pytanie o siłę oddziaływania sztuki włoskiej na wymowę ideową, gdyż to ona – jak zaznaczał Dariusz Pniewski – interesowała Norwida bardziej niż strona formalna oryginalnego obrazu czy rzeźby.

Wystąpienie Agnieszki Ziółowicz, *Odkrycie człowieka. Norwid o kulturze włoskiego renesansu w czasach Jakuba Burckhardta*, wprowadziło słuchaczy w temat recepcji sztuki włoskiego odrodzenia. Badaczka rekonstruowała Burckhardtowską wizję renesansu, akcentującą wagę tego okresu w dziejach kultury i sztuki. Burckhardt dostrzegał w epoce odrodzenia narodziny nowoczesności. Indywidualizm i rozwój do pełni osobowości człowieka określał jako jeden z najistotniejszych tematów tych czasów. Koncepcja człowieka i jednostki wybitnej wzbudza – według uczonej – podobieństwa ujęć Norwid – Burckhardt. Agnieszka Ziółowicz, wskazując na rangę włoskiego renesansu w myśli Norwida o sztuce i człowieku uzasadniała słuszność porównań. Szczegółowym analizom zaś poddała tekst *Benvenuta Celliniego*.

Renata Gadamska-Serafin przybliżyła słuchaczom Norwidowskie zainteresowania sztuką Etrusków. W swym wystąpieniu *Norwid i Etruskowie* wnikliwie zrekonstruowała, między innymi, dobrze znany w swoim czasie mit Etrurii Królewskiej, polskie źródła wiedzy o Etruskach, publikacje poświęcone temu zagad-

nieniu. Wskazała również ślady etruskich zainteresowań samego Norwida. Odnalazła je w *Notatkach etnofilologicznych*, *Notatkach mitologicznych*, w *Album Orbis I*, *Album Orbis II*. Przedpołudniową sesję tego dnia zakończyło wystąpienie Edwarda Kasperskiego, *Norwid i archeologia. Włochy i gdzie indziej. Próba syntezy*. Badacz podkreślił złożony charakter Norwidowskiej refleksji na temat archeologii i zaproponował, aby rozpatrywać go w kilku wymiarach. Wskazał dziewięć płaszczyzn, na których można oprzeć badania dotyczące tytułowego problemu, wśród nich definicje archeologii negatywnej i archeologii procesualnej, antysystemowy holizm Norwida, nowe spojrzenie na uniwersalizm pisarza i rozszerzenie zakresu i przedmiotu badań samej archeologii. Sesję popołudniową rozpoczęło wystąpienie Bogusława Doparta *Miasto w „trylogii włoskiej” Norwida*. Autor prelekcji skoncentrował się przede wszystkim na trylogii włoskiej, nowelach, których akcja toczy się w Rzymie, Wenecji i nienazwanej wprost miejscowości uzdrowskiej, prawdopodobnie Bagni di Luca. Dał zarys refleksji urbanistycznej w myśli społecznej wieku XIX. Zwrócił uwagę na możliwość, iż w obrazach włoskich miast kryje się zarówno uniwersalna problematyka kondycji mieszkańca współczesnej metropolii, jak też specyficzne, intymne odniesienie do realiów Wenecji i Rzymu (np. organizacja życia miejskiego, los sztuki w wielkim mieście). Następnie głos zabrała Magdalena Woźniewska-Działak, która wygłosiła referat zatytułowany *Rzym – stolica dziejów. Wieczne Miasto w Norwidowskiej refleksji o narodzie*. Przypominając rangę Rzymu w pismach Norwida, prelegentka wskazywała wpływ rzymskich doświadczeń poety i kontaktów z Italią na jego koncepcję narodu i polskości. Akcentowała, na podstawie tekstów z różnych etapów twórczości poety, osadzenie refleksji o polskości, ojczyźnie, narodzie w tradycji chrześcijańskiej, silnie kojarzonej z papieżem, Kościołem. Autorka udowodniała zbieżność myśli Norwida z teologią narodu zmartwychwstańców oraz swoistą zależność Norwidowskiej myśli o narodzie od aktualnego stanu rzeczy, kontekstu historycznego, sytuacji na międzynarodowej scenie politycznej.

Sesję popołudniową 21 września zamknęły wystąpienia Izabeli Piskorskiej, Edyty Chlebowskiej i Piotra Chlebowskiego, dla których wspólnym tematem były portrety miast włoskich w twórczości Cypriana Norwida. Izabela Piskorska, w wystąpieniu *Widoki Rzymu a widoki innych miast włoskich w twórczości Norwida*, podjęła analizę opowiadania *Menego*. Edyta Chlebowska, wygłaszając referat zatytułowany *„Gdzie przeszłość sztuki tak obfita”*. *Norwid o Florencji*, skoncentrowała swą wypowiedź na Norwidowskich inspiracjach sztuką włoską, zwłaszcza malarstwem dawnych mistrzów. Wskazała, że Norwidowska inicjacja w sztukę miała miejsce we Florencji, mieście, które wyróżnia nasycenie sztuką, czyniące z niej swoisty fenomen estetyczny. Florencja jest dziełem sztuki – tę myśl ilustrowała prelegentka prezentacją medialną. Jednocześnie dowodziła, że

tematy i motywy florenckie w twórczości Norwida uruchamia to, co można byłoby nazwać „pamięcią zatartą”. Zacieranie śladów florenckich badaczka uznała za częsty i świadomy zabieg Norwida, na co wskazywać by mogła lektura *Bransoletki* czy studium *O rzeźbiarzach florenckich*. Wystąpienie Piotra Chlebowskiego *Wenecja* miało charakter wielowymiarowy. Absorbowało uwagę słuchaczy w dwójnasób. Analizom tekstów Norwidowskich i próbom rekonstrukcji portretu Wenecji, wyłaniających się z opowiadania *Menego* i noweli *Tajemnica lorda Singelworth*, towarzyszyła prezentacja multimedialna wraz z muzyką Jordi Savalla. Badacz wskazywał na niezwykłość Wenecji, jej bogactwo i przepych, a jednocześnie na jej biedę, ruiny i śmierć. Dowodził, że z twórczości Norwida wyłania się podwójny paradygmat widzenia miasta, niepozwalający na jednoznaczne interpretacje i uogólnienia. Rozbija je bowiem „modus nadmiaru” i „modus ascezy” obecny w refleksji poety nad rzeczywistością.

W godzinach przedpołudniowych 23 września uczestnicy konferencji mieli okazję zobaczyć miasteczko Sansepolcro, zaś ostatnie referaty wygłoszono tego dnia po południu. Poprzedziły one wyjątkową podróż do Asyżu, zaplanowaną na 24 września, w dniu urodzin Cypriana Norwida. W czwartkowe popołudnie jako pierwsza głos zabrała Ewangelina Skalińska, która swe wystąpienie zatytułowała *O „Tajemnicy Lorda Singelworth” raz jeszcze*. Autorka referatu dowodziła, że włoska nowela Norwida może być odczytana jako tekst autoironiczny. Zestawienie tekstu noweli z *Assuntą* pozwoliło badaczce na wskazanie centralnego dla obu tekstów motywu spojrzenia – Assunty w górę, lorda Singelworth w dół, co miałoby ilustrować opozycję: melancholii i ironii i jednocześnie dowodzić odmiennej tendencji ideowej późnego utworu Norwida.

Magdalena Kowalska wygłosiła referat: *Kolumna Trajana – kolumna Vendôme: rzymsko-francuskie paralele i kontynuacje w pismach Norwida*. Autorka referatu podkreślała na niezadkie w twórczości poety wykorzystywanie motywu kolumny, jako jednego z jego ulubionych elementów architektury klasycznej, na co wskazywał już Kazimierz Wyka. *Vendôme, Odpowiedź do Włoch, Szczesna* to teksty, które pozwoliły Magdalenie Kowalskiej na uwydatnienie Norwidowskich zainteresowań kolumną tryumfalną. Badaczka odniosła swe rozważania do wykładów z estetyki Hegla i koncepcji kolumny jako idei, która „niesie samą siebie”. W tym kontekście poszukiwała odpowiedzi na pytanie o moc, która wznosi kolumnę jako symbol siły i zwycięstwa.

Arent van Nieukerken swe wystąpienie zatytułował *Wiersze i wypowiedzi epistolarne Norwida o Rzymie i Papiestwie w kontekście polemik francuskich*. Badacz uwypuklił problematykę idei narodu wiążącej się w twórczości Norwida z ideałem wspólnoty chrześcijańskiej. Na jej tle zrekonstruował Norwidowską krytykę wzorów osobowych, takich jak Garibaldi czy Cavour, i zaakcentował

przywiązanie poety do Rzymu i papieństwa. Ostatniemu ze wskazanych tu wątków poświęcił swą uwagę Włodzimierz Toruń. Wystąpienie *Wierny „piusista”* domknęło wielokrotnie zresztą podejmowany w trakcie całej konferencji temat stosunku Norwida do Rzymu i papieża jako głowy Kościoła. Badacz skrupulatnie uzasadniał Norwidowskie przekonanie do władzy papieskiej, jego bezkompromisowość i konserwatywny – na tle epoki – charakter poglądów na instytucjonalny wymiar Kościoła.

Colloquia Norwidiana XIV miały charakter wyjątkowy. Zgromadziły wielu naukowców z Polski i zagranicy, którzy od dawna zajmują się twórczością autora *Quidama*, badając jej tajemnice, przywracając ją pamięci współczesnych. Nie brakowało również doktorantów, adeptów badań dzieł autora *Vade-mecum*. W toku konferencyjnych dyskusji bądź rozmów kularowych pamiętano o uczonych nieobecnych; prof. Stefanie Sawickim, prof. Jadwidze Puzyrinie; przywoływano ich nazwiska, publikacje, badania. *Colloquia* miały charakter szczególny z racji miejsca w jakim się odbyły. Wysiłek organizatorów konferencji doprawdy oszacować trudno, ale nikt zapewne nie ma wątpliwości, iż był on ogromny. Piotr Chlebowski wraz z Łukaszem Niewczasem zadbali o wszystkie szczegóły organizacji sympozjum. Objawiła się w tym działaniu ambicja, aby czas konferencji był czasem owocnych i niezwykłych przeżyć intelektualnych, ale i misja, aby każdy dzień pobytu w Italii był autentycznym spotkaniem – po Norwidowsku rzecz ujmując – z osobą i sztuką. Atmosfera spotkania sprzyjała integracji środowiska naukowego, umożliwiała twórcze polemiki i długie wieczorne rozmowy. Rolę przewodnika podczas wszystkich wypraw pełniła Edyta Chlebowska; przybliżała uczestnikom konferencji tajniki sztuki włoskiej, objaśniała fenomen obrazów Piera della Francesca, monumentalizm i piękno katedr we Florencji, Sienie... Do niezapomnianych wydarzeń tej niezwyklej konferencji wypada w sposób szczególny włączyć także Mszę św. z udziałem uczestników konferencji w jednej z kaplic zakonnych klasztoru franciszkanów w Asyżu. Oprawa muzyczna, modlitwa wiernych przygotowana i odczytana przez Annę Kozłowską i Edytę Chlebowską, głośna lektura wiersza *Moja piosnka I* Barbary Stelmaszczyk nadały temu wydarzeniu charakter wyjątkowo wzruszający. Osobną atrakcją konferencji była prezentacja utworów pieśniowych Kazimierza Lubomirskiego, do których teksty napisał najprawdopodobniej Cyprian Norwid w berlińskim momencie swych emigracyjnych wędrówek. Dzięki Elżbiecie Staniszk, która odczytała z nut obydwie utwory i zaśpiewała je, uczestnicy sympozjum mogli dosłownie zapoznać się z odkryciem lubelskich badaczy. Ponadto wszyscy referenci *Colloquiów* zostali obdarowani – z inicjatywy Jacentego Matysiaka z Fundacji Museion Norwid, imiennymi kalendarzami z faksymile poety na okładce.

Włoskie *Colloquia Norwidiana* bez wątpienia wpisują się w cykl spotkań ważnych, jedynych w swoim rodzaju naukowych świąt, służących odkrywaniu intelektualnej głębi twórczości Cypriana Norwida. Zapewne pozostaną w pamięci uczestników konferencji jako niezwykle ciekawy czas spotkań z biografią włoską Poety i Sztukmistrza.

Magdalena Woźniewska-Działak

MAGDALENA WOŹNIEWSKA-DZIAŁAK – doktor nauk humanistycznych, adiunkt w Katedrze Teorii Kultury i Międzykulturowości WNH UKSW w Warszawie. Autorka książki *Poematy narracyjne Cypriana Norwida. Konteksty literacko-kulturalne, estetyka, myśl* (2014). UKSW w Warszawie, ul. Dewajtis 5, 01-815 Warszawa; e-mail: m.wozniewska@uksw.edu.pl